

УДК 811.161.2'276.6:617

Марія ТЕЛЕКИ,
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)

Mariia TELEKY,
Higher State Educational
Establishment of Ukraine «Bukovinan State
Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
mariateleki@ukr.net

ПРОПРИАТИВИ
У ПОЛІКОМПОНЕНТНИХ
ЕПОНІМАХ ХІРУРГІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

PROPER NAMES
IN MULTICOMPONENT EPONYMS
OF SURGICAL INSTRUMENTS

Ключевые слова: *проприатив, епонимиче-
ский термин, хирургический инструмент,
понятийно-тематические группы.*

**Телеки Марія. Проприативи в полікомпонентних епо-
німах хірургічних інструментів.**

В статті представлена загальна характеристика проприативів в полікомпонентних епонимічних найменуваннях хірургічних інструментів загального і спеціального призначення, функціонуючих в українському мовному просторі, уточнен їх термінологічний статус, здійснено опис екстралінгвістичних факторів, детермінуючих формування, виникнення і функціонування проприативів в епонімах, охарактеризовані лексико-семантичні та прагматичні особливості епонимічних термінів, виділені тематичні групи досліджуваних проприативів в полікомпонентних епонімах і їх продуктивні словообразовательні моделі.

Процеси глобалізації й локалізації в багатомовному інформаційному суспільстві сприяють широкому використанню у медичному професійному та науковому спілкуванні форматів різного типу медичних словників, електронних баз та засобів масової інформації. Фахові наукові видання містять терміни з різних напрямів медицини, в яких поряд з загальними назвами зафіксовані епоніми, пов'язані з власними іменами (від лат. *nomina propria*, англ. *proper name*). У нашій роботі під проприативами розуміємо власне ім'я – прізвище (від латинського *proprius* – власний).

Проблеми функціонування слів або словосполук у комунікації фахівців, поєднаних медичною спеціалізованою діяльністю у різних медичних підсистемах, висвітлені у багатьох наукових публікаціях. Однак назви хірургічних інструментів з власними іменами не ставали об'єктом лінгвістичного аналізу мовознавців.

Метою статті є вирішення таких основних завдань: описати терміни з компонентами-проприативами як об'єкт лінгвістичного аналізу; окреслити основні словотворчі моделі медичних епонімічних термінів; визначити склад тематичних груп проприативів у полікомпонентних епонімах хірургічних інструментів.

Об'єктом дослідження є українські термінологічні одиниці, утворені на основі проприативів і функціонують у субмові медицини у галузі хірургії.

Предметом розвідки є формальна та семантична структура українських епонімічних термінів з проприативами у полікомпонентних

епонімах хірургічних інструментів загального і спеціального призначення, їхній пізнавальний потенціал.

Матеріалом опису стали епонімічні терміни хірургічних інструментів, зібрані з Великого медичного енциклопедичного словника, Україномовної медичної енциклопедії, Ілюстрованого медичного словника Дорланда (гол ред. П. Джуль, Б. Зіменковський), Каталогу медичних інструментів, науково-навчальної літератури.

Назви з власними іменами або словосполучення, до складу яких входять власні імена, утворюють у окремих галузях медичних знань досить значний шар. За ствердженням В.М. Лейчика, більша частина епонімів являє собою терміни (Лейчик, 2013)¹, функціонування яких виявлено у всіх мікросистемах медичних термінів², зокрема, в анатомії вони складають близько чотирьох відсотків³, у неврології – менше третини від загальної кількості⁴.

Сьогодні в україністиці епонім розглядають, як «власну назву будь-якого класу на позначення конкретного носія імені, від якої утворено термін»⁵. На думку Г.В. Сингаївської, «терміни-епоніми – це асоціативні терміни, у яких мотивування виражається побічно, за допомогою різного роду асоціацій. Адже будь-який медик розуміє різницю між хворобою Паркінсона і хворобою Крона; при цьому правильний висновок їм допомагає зробити саме ономастичний компонент»⁶. Позначення спеціальних назв, утворених від епонімів, або у складі яких вони є компонентами, вважають епонімічними термінами⁷. Цієї

думки притримуємося у дослідженні проприативів у полікомпонентних епонімах хірургічних інструментів.

Явище поширення епонімічних найменувань, за спостереженнями мовознавців, почалося ще з античної епохи⁸. З часом з'являлися нові проприативи, «відображаючи як етапи розвитку нових галузей медичної науки, так і пріоритет вченого, країни у відкритті нових фактів»⁹.

Мовознавці, вчені-медики тратили помітні зусилля на вивчення епонімічних термінів у медичних терміносистемах, на встановлення лінгво-культурологічних особливостей, національної специфіки, перекладу, помічаючи невпорядкованість, варіантність у словосполученнях, правопис, різницю обсягів значень.

Статус і функціонування епонімів, особливості термінів-епонімів у медичній термінології іспанської мови досліджували О.В. Варнавська, Г.В. Сингаївська; структурно-семантичні характеристики термінів-епонімів у англійській кардіологічній термінології – Л.І. Запоточна; варіативність транскодуювання та трансформацій англійських медичних термінів-епонімів мовою-реципієнтом – Л.В. Стегніцька; О.О. Маковська – ономастичний простір англійських термінів пластичної хірургії; культурологічний аспект вивчення медичних термінів-епонімів французької мови – В.Г. Кулікова; Р.-Ю. Т. Перхач – особливості перекладу німецькомовних власних назв на українську мову на прикладі медичних термінів (із компонентом синдром); В.Г. Синиця – епонімічні утворення в латинській стоматологічній термінології. Є.М. Какзанова, вивчаючи лінгвокогнітивні і культурологічні особливості наукового дискурсу (на матеріалі математичних і медичних термінів-епонімів) увела у дослідження проприативів гендерний фактор. За спостереженнями дослідниці, авторами термінів-епонімів є троє жінок-медиків (із загальною кількістю вчених 363), що свідчить про андроцентричність медичних термінів, а також про перевагу чоловічої картини світу у медичній науці¹⁰.

З середини минулого століття підсумки досліджень епонімічних термінів, якими послуговуються в галузях анатомії й фізіології, гістології, ембріології, фізіологічної хімії, неврології й психіатрії, дерматології, ангиології та флебології, а також клінічні епонімічні назви синдромів хвороб людини зарубіжні вчені видрукували в епонімічних словниках, наукових працях¹¹, атласах. Близько 2 500 одиниць, що використовуються у вітчизняній і зарубіжній морфології містить «Ілюстрований словник епонімів у морфології» М.І. Гончарова (2009).

Також плідними стали розвідки епонімічних

одиниць у кінці ХХ-поч. ХХІ ст. вітчизняних українських вчених – мовознавців та медиків.

Найперше увага дослідників була сконцентрована на функціонуванні в українській мові термінів з власними іменами в анатомічних утвореннях. Так, В.І. Лисенко у своїх спостереженнях дійшла висновків, що «прізвищеві компоненти присутні в найменуваннях різних анатомічних структур»¹². Т.В. Король підмічає в анатомічних термінах невідповідність імен, які традиційно вживаються у вітчизняній та іноземних літературах, як-от: *капсула Боумена* – *капсула Шумлянського-Боумена*¹³.

Р.І. Стецюк в українській кардіологічній термінології вирізняє структурно-семантичні характеристики епонімічних найменувань та торкається, зокрема, назв апаратів та інструментів.¹⁴

Авторка комплексного дослідження клінічної терміносистеми української мови Н.В. Місник зазначає, що епонімічні терміни широко представлені в сучасній клінічній термінології. Вони мають «рухоми, гнучку, динамічну в заміні структуру» й «посідають значне місце в термінотворчому арсеналі підмови клінічної медицини»¹⁵.

Певний внесок у розвиток теорії номінації зробила М.М. Дзюба. У комплексному дослідженні епонімів в українській науковій термінології, зокрема епонімічних термінів у медицині, дослідниця здійснила спробу уточнити термін *епонімізація*, з'ясувала специфіку процесу апелятивності у сфері наукової термінології, ввела до наукового обігу терміни *епонімічна синонімія*, *епонімічна омонімія*, *епонімічне словотвірне гніздо*¹⁶.

М.В. Дмитрук, вивчаючи проблеми унормування термінологічної системи, торкається у своїх працях епонімічних термінів – назв хірургічних інструментів, які застосовують у ветеринарній термінології¹⁷.

В останні десятиріччя тою чи тою мірою проприативи відображені українськими вченими у наукових працях, приміром у монографії «806 клінічних епонімічних синдромів із симптомним та авторським покажчиками» (О.Г. Яворський, 2008-2009), багатьох словниках, як-от: в Українсько-російсько-латинсько-англійському тлумачному словнику з неврології та нейрохірургії (В.І. Цимбалюк, 2001), англо-українському Ілюстрованому медичному словнику Дорланда (2002, 200), словниках з клінічної анатомії людини (Г.М. Топоров, М. С. Скрипніков, О. М. Проніна, 2008) та клінічної анатомії голови та шиї (Ахтемійчук Ю. Т., Т. В. Хмара, Д. В. Проняєв, 2013), Тлумачному словнику медичних термінів (Н. Місник, 2010), Українсько-російсько-латинсько-англійському

медичному енциклопедичному словнику (Л.І. Петрух, І.М. Головка, 2015) та ін. Для навчальних цілей створений навчально-методичний посібник «Епоніми судово-медичних ознак, проб, методів, класифікацій» (В.Д. Мішалов, Г.Б. Алексін, К.М. Сулоєв, О.В. Дунаєв, В.В. Войченко, 2008). Однак укладачами словників дуже мало уваги приділено пропріативам в епонімічних термінах медичного інструментарію.

Хірургічні інструменти – сукупність пристосовуваних, пристроїв, які призначені для хірургічних операцій¹⁸. Пристрої, якими користуються практики під час хірургічних втручань чи маніпуляцій з метою видалення патологічного вогнища і відновлення функції органа, відомі ще з XVI-XVIII ст.¹⁹.

Для діагностування чи вирізання будь-якої найменшої частини органа потрібно знаряддя (*лат. instrumentum*)²⁰, якого почасти не було, і лікар змушений був конструювати його сам. Згодом пристрій використовують інші, тоді «ім'я дослідника переходить на результат його діяльності»²¹. Специфіка оперативного втручання передбачає точне виконання рухів хірурга (*лат. chirurgus* → *cheir* – рука, *ergon* – робота²², *грец. χειρουργός* – той, що діє рукою) і лаконічне спілкування з учасниками дійства. Тому назва інструмента нерідко замінює багатослівний опис пристрою, як-от: *ретрактор* – замість *інструмент для відтягування м'яких тканин при перепилуванні кістки (при ампутації кінцівки)*²³.

Словосполучення з компонентом-прізвищем ставали єдиним чітким об'єктом позначення пристроїв, якими хірурги здійснювали оперативне втручання. Вони набували властивостей терміна, ставали частиною термінологічної системи, використання яких протягом століть залишається не тільки царинною субмови медицини, але й висвічує складний розвиток медичного пізнання у галузі хірургії. Індивідуальне власне ім'я, функціонуючи в термінологічній одиниці, надає їй неповторності, урізноманітнює професійну мовну картину світу²⁴.

Морфолого-синтаксична структура в епонімах хірургічних інструментів подібна до значної частини епонімічних найменувань: поєднання іменника з загальною назвою у називному відмінку з пропріативом у родовому відмінку, як-от: *голотримач Мейо*, *дзеркало Куско*, *пінцет Швейгера*, *долото Гохта*, *гачок Єгорова-Фрейдіна*. Прикладом частого поєднання пропріатива з окремими компонентами епонімічних термінів можуть слугувати назви затискачів. Такий список налічує 54 найменування з апелятивом «затискач», з них 24 – пропріальні назви²⁵, в яких є «...стрижневе (родове) слово – назва загального характеру та власна (прізвище або прізвища) вчених, яка се-

мантично детермінує та специфікує це слово»²⁶, як-от: *з. Лінартица*, *з. Біттєра*, *з. Федорова*, *з. Поппєра*, *з. Лонго*, *з. Холдена*. У цих мовних конструкціях «епонім виконує роль конкретизатора загальних понять»²⁷.

Менш продуктивними є конструкції: прикметник у називному відмінку + іменник у називному відмінку + пропріатив у родовому відмінку, як-от: *кишковий жом Пайра*, *судинні ножиці Келлі*; *гостра кісткова голка Брунса* та конструкція: іменник у називному відмінку + прикметник у називному відмінку + пропріатив у родовому відмінку, як-от: *зонд матковий Сімсона*, *щипці двозубі Мюзє*, *щипці кульові однозубі Брауна*.

Зрідка трапляються конструкції, що поєднують прикметник у називному відмінку + іменник у називному відмінку + пропріатив у родовому відмінку + описова частина (прикметник з іменником в орудному відмінку), як-от: *зубчасто-лапчастий пінцет Отто з овальними краями*.

У найменуваннях інструментів подекуди використовують описову конструкцію + пропріатив у родовому відмінку: *голка для спинномозкової пункції Біра*. Такі «багатокомпонентні епонімічні терміни виникають на основі двоконпонентних словосполучень унаслідок подальшої конкретизації їхнього значення, віддзеркалюючи процес розвитку й ускладнення наукових понять»²⁸.

Отже, пропріативи у полікомпонентних епонімах хірургічних інструментів віддзеркалюють основні вимоги до терміна. Вони мають виразну тенденцію до однозначного трактування поняття, як-от: *трахеорозишрювач Труссо*, *кістковий фіксатор Ольє*.

Епонімічна форма пропріатива лаконічно заступає умотивовану описову частину терміна, як-от: *Малеко катетер* = *дво- або чотирикрилий жіночий катетер*. Умотивованість епонімічного терміна зумовлена «дефініцією, місцем у терміносистемі, прямим відношенням до об'єкта позначення»²⁹ й може бути наявною, як-от: *гудзикований зонд Стойка* і прихованою, як-от: *лопатка Буяльського* → *інструмент для відтиснення тканин без їхнього пошкодження*.

Пропріативні найменування хірургічних інструментів – терміни, аналіз яких уможливує отримання інформації про розвиток медицини і медичного інструментарію протягом століть та науковий потенціал окремої епохи. Вони фіксують і одночасно зберігають знання про піднесення та досягнення хірургії, як-от: *голотримач Кастров'єхо* – *тримач для фіксації голок при зашиванні тканин*. Окрім цього інструмента, Рамону Кастров'єхо належать відкриття в офтальмології (*Ramon Castroviejo Briones*, 1904-1987). Іспанський та американський офтальмолог-мікрохірург

удосконалив операцію з пересадки рогівки. Хірургічна процедура дозволяє відновити і зберегти зір³⁰.

Назви хірургічних інструментів висвічують багатоміжковий професійний досвід, який примножується наступними поколіннями. Екстралінгвальні чинники, що сприяють утворенню епонімічного терміна з пропріативом можуть бути різними: авторство вченого або вчених, які одночасно винайшли пристрій, визнання особистих заслуг³¹, пріоритетність в удосконаленні методів, інструментів, як-от: термін *пила Джиллі з ручками і провідником Поленова*. *Пи́ла Джиллі* названа прізвищем винахідника – лікаря-гінеколога Леонардо Джиллі (L. Gigli, 1863-1908, італ.), який у 1894 році радив застосовувати її для розсікання лобкової кістки при дистопії під час пологів. Згодом Джиллі послуговувався пилою для розтинання кісток при проведенні інших операцій. Для проведення специфічних операцій російський нейрохірург Андрій Львович Поленов (А.Л. Поленов, 1871-1947) покращив конструкцію пили, додавши ручки та провідник. Також шведський нейрохірург Олівекрона (Н.А. Olivecrona, н. 1891 р.), користаючись досвідом автора пили, змінив її, внаслідок чого інструмент почали називати *пилою Олівекрона*. З прізвищем цього лікаря функціонує термін *дротяна пилка Олівекрона з тримачем Джиллі*. В епонімічних назвах трапляються кілька пропріативів осіб, які одночасно або в різний час брали участь у розробці, поліпшенні та впровадженні інструментів, що позначають різні поняття. Таким епонімічним термінам притаманні інтернаціональні риси, як-от: *ножиці Сіболда-Сімса* (E. K. J. Siebold, 1801-1861, нім. акушер., J. M. Sims, 1813-1883, амер. гінеколог), *ножиці Шмідена-Тейлора*: (Віктор Шміден, *Viktor Schmieden*, нім. хірург, 1874-1946; Чарлз Файетт Тейлор, *Charles Fayette Taylor*, амер. хірург-ортопед, 1827-1899). Першим, переважно, після апелятива зазначають прізвище вченого, якому надають перевагу у винаході пристрою, напр.: *затискач хірургічний Дольотті-Вишневського* (А. М. Dogliotti, 1897-1966, італ. хірург; О. О. Вишневський, 1906-1975, рад.). Їхнє функціонування у різних мовах уможлиблює міжнаціональне спілкування фахівців. Перелік інструментів з епонімічними назвами містить незначну кількість пропріативів з подвійними прізвищами, як-от: 1) *трьохлопатковий цвях Сміт-Петерсена* (M.N. Smith-Petersen, 1886-1953, норв. психіатр і ортопед); 2) *дзеркало Мікулича-Радецького* (*Johann Mikulicz Radecki*, 1850-1905, польсько-австр. хірург, який народився на Буковині). Якщо у першому прикладі у російській та українській мовах подвійне прізвище термін зберігає, то пропріатив *Мікулич-Радецький* у терміні *дзеркало Мікулича-*

Радецького або використовують подвійне, або тільки першу частину прізвища: *дзеркало Мікулича, а в терміні з апелятивом «затискач»* функціонує в українській, російській та англійській мовах тільки з перша частина прізвища: *затискач Мікулича*³², *зажим Мікулича*³³ та *Mikulicz's clamp*³⁴.

У найменуваннях хірургічних інструментів спостерігається явище синонімії, основним критерієм якого є семантична подібність позначуваних понять. Низка пропріативів, об'єднаних навколо апелятива однієї тематичної групи, виконує функцію, що класифікує видове поняття і спрямована на пошук оптимального позначення наукового поняття³⁵, як-от: *ножиці Міміношвілі (для перерізання зорового нерва, з виїмкою на кінцях робочих лез)*, *ножиці Ландольта (для пересікання зорового нерва при енуклеації (спосіб видалення пухлин і органів) ока, з довгими, децю зігнутими браншами із заокругленими кінцями)*, *ножиці Есмарха (для розрізання пов'язок, зігнуті під кутом леза, обушок одного з лез потовщений і розплющений на кінці)*.

До синонімічного ряду, який висвічує терміни, об'єднані одним пропріативом, можуть увійти назви хірургічних інструментів, що належать до різних тематичних груп: *распаратор Дуайєна*, *щипці Дуайєна*, *дзеркало Дуайєна*, *жом Дуайєна*, *затискач Дуайєна*, *ножиці Дуайєна*, *гачок Дуайєна*. Прізвище свідчить про внесок вченого у хірургію, багатогранність наукового мислення і діяльності, як-от: *гачок Фарабефа*, *щипці Фарабефа*, *распаратор Фарабефа*, *кісткотримач Фарабефа*, *ретрактор Фарабефа*. Подібний перелік епонімічних термінів можна розглядати як епонімічне гніздо.

Поряд з описовою формою, у складі якої є загальна назва, функціонують варіантні епонімічні терміни. Вони володіють єдиним значенням, є повними синонімами, але різні за структурою³⁶, як-от: *ножиці вигнуті по ребру = ножиці Ріхтера*, *леза вигнуті по ребру – Ріхтера*, *ножиці зігнуті по осі Ріхтера*.

Серед епонімічних термінів можна виокремити паронімічні, в яких прізвищеві найменування подібні за морфологічною будовою і близькі за фонетичним складом, як-от: *Лістон* і *Лістер*, напр.: 1) *щипці кісткові Лістона – інструмент для розтинання кісткової тканини*, 2) *щипці Лістера – ножиці для розрізу гіпсових пов'язок*. До складу обох термінів увійшли прізвища англійських хірургів: 1) Рамона Лістена (Ramon Listen, 1794-1847) та 2) засновника антисептики та асептики – Джозефа Лістера (Joseph Lister, 1827-1912).

За призначенням хірургічні інструменти поділяють на загальні і спеціальні. З розвитком медицини, науково-технічного прогресу, акумулюванням медико-біологічних знань та поліпшенням

способів лікування хірурги удосконалювали пристосування для проведення операцій, унаслідок яких пристрої діставали імена винахідників.

Пропріативи в полікомпонентних епонімах хірургічних інструментів віддзеркалюють систему різнопланових понять. З урахуванням лексико-семантичних особливостей епонімічні терміни хірургічних інструментів за поняттєво-тематичними ознаками «назви інструментів, приладів» можна поділити на 27 груп: загальні хірургічні інструменти – 14: ножі, ножиці, голки, троакари, пінцети, гачки, розширювачі, ретрактори, бужі, зонди, жоми, затискачі, утримувачі, клеми; інструменти спеціального призначення – 13: долота, распаратори, пили, щипці, фіксатори, катетери, дзеркала, шприци, скоби, ложки, кюрети, щипці, ділататори. Ці групи можна об'єднати за поняттєво-тематичними ознаками «назви функціональних дій та процесів» і поділити на 8 груп:

для розсічення, роз'єднання тканин: ніж Есмарха, дугова пила Шарьєра, кісткові щипці Листона, кісткові ложки Фолькмана; **для проколання:** троакар Абрамса, троакар Ліхтвіца, біопсійні голки Франкліна-Сільвермана; **для розширення, відтиснення, відведення:** ранорозширювач Колліна, лопатка Кохера, ділататор Хегара, гачок Фолькмана, буж Діттеля, шпатель Ревердена; **для захоплення, фіксації:** затискач Холстеда, голкотримач Хегара, кістковий фіксатор Ольє, гачки Тірелла; **кровоспинні:** затискач Пеана з овальними губками; судинна клема Карреля, еластичний затискач Сатинського, затискач Шварца для накладання судинних кліпс; **для зондування:** жолобкуватий зонд Нелатона, гудзиковий зонд Стейка, троакар Нельсона, зонд Мойніхена; **для розчавлювання:** кишковий жом Пайра, шлунковий жом Пайра; кишковий жом Мейо-Робсона; **для з'єднання тканин** – голкотримач бумеранговий Янга, голкотримач Кодівілли, голкотримач Мейо-Хегара. До пропріативів хірургічних інструментів належать епонімічні терміни пристроїв, призначених для оперативного втручання на окремих органах. Для таких операцій у практичній хірургії до переліку загального увіходять найменування інструментів спеціального призначення. Зі значного числа операцій перелічимо найпоширеніші. Так, наприклад, список назв інструментів для проведення **нейрохірургічних операцій** збагачується пропріативами: фрези Кушинга, ножиці Шмідена-Тейлора, распаратор Ламботта, распаратор Віберга, затискач Едсон, розширювач Янсена; **для урологічних:** катетер Тіманна, шприц Жане для промивання уретри; буж Гюйона; **для акушерсько-гінекологічних** – ложкоподібне піхвове дзеркало Крістеллера, щипці двозубі Мюзона, зонд матковий Сімсона; кюретки для аспірацій-

ної біопсії Новака; **для проктологічних** – розширювач Рігбі, аноскоп Хіримана, ректоскоп Пратте, дитячий ректоскоп Кілліана; **для ортопедичних і травматологічних** – скоба Кіришера; щипці Янсена, ламіноектом Кушинга, щипці Дальєрена, дугова пила Біра; **для стоматологічних** – кюрета Грейсі, кюрета Янгера-Гуда, кюрета Маккола; **для офтальмологічних** – гачок Гімлі, ніж Сато, пінцет Грефе; дзеркало Мюллера; **для трахеотомії** – трахеорозширювач Труссо, щипці Лаборда, тупий однолопастковий гачок Кохера; **для операцій на серці і магістральних судинах** – затискач Вебера, затискач Гловера, ділататор аортальний Брокка, клема Де-Бейка.

Сьогодні продовжують точитися суперечки, пов'язані з правомірністю функціонування епонімічних термінів. Деякі з них пропонують замінити на неепонімічні (С. Д. Носов, 1981)³⁷ або обмежити практику їх накопичення через їхню багатослівність, синонімію, перенасиченість іншомовними елементами, утруднену вимову, утворення з порушенням мовних норм (М.В. Дмитрук, 2004)³⁸. До цих аргументів можна додати ще поліваріантність словосполучень, різний обсяг інформації, як-от: затискач Дуайєна – затискач з короткими масивними робочими губками і довгими рукоятками для зупинки кровотечі методом роздавлювання судин разом з оточуючими їх тканинами³⁹ і Дуайєна затискач – затискач із зігнутими браніями для затискання тканин з метою тимчасового контролю кровотечі під час операції на шлунково-кишковому тракті⁴⁰; наявність фонографічних (катетер Пеццера (Pezzer – франц.) – катетер Петцера, пила Джиглі (Gigli, італ.) – пила Джиглі) та орфографічних помилок (гачки Фарабефа (Farabeuf, франц.) – гачки Фарабефа) у навчальній літературі й зрідка в медичних довідниках. Становище ускладнюється ще й тим, що в різних країнах неоднаково використовують епонімічні терміни. Так, залежно від рівня розвитку медицини кожної країни, специфіки проведення операційного втручання, перелік пропріативних найменувань хірургічних інструментів буде несхожим на інший. Через названі причини, за судженнями мовознавців, доцільно ввести описові терміни, що будуть зрозумілі усім фахівцям. Інші дослідники епонімії⁴¹ притримуються думки, що варто замінити на описові⁴², кваліфікативні⁴³ лише частину термінів (ми поділяємо цей погляд). Протягом століть чимало епонімічних термінів використовують у науковій, навчальній і практичній діяльності. Вони є зручними у використанні і не потребують заміни на інформативно більш повні, як-от: пластинка Лейна замість сталева пластинка з отворами для шурупів, що використовуються для фіксації фрагментів переламаної кіс-

тки, голка Менгіні замість голка, яка не потребує ротації, щоб звільнити тканинний препарат при біопсії печінки. «Важко собі уявити, розмірковує дослідниця Є.М. Какзанова, що хірург в операційній буде просити подати йому 1х2-зубний затискний інструмент замість «затискач Кохера»⁴⁴. Варто прислухатись до думки О.О. Маковської, що «прізвищевий компонент відіграє історичну і культурну роль у терміносистемі: належність прізвища до певного етносу говорить не тільки про етимологію ВН-знака чи походження особи-автора, а й про внесок певного народу в розвиток світової науки»⁴⁵ (ВН-власна назва). Замінити усі епоніми означає замінити частину культури, історії розвитку медичної науки, частину мовної картини світу і антропоцентричної сутності людського мислення.

З розвитком медичних наук і технічного прогресу все частіше потрапляють у сферу професійного використання нові епонімічні терміни, в основі яких лежать відкриття, творцями яких є окремі вчені й цілі наукові школи. Виникає потреба у спеціалізованих довідниках, словниках, користування яких значно зменшує час медичного спеціаліста на витлумачення епонімічного терміна. Тому продовжують актуальними залишатись дослідження пропріативів у полікомпонентних епонімах. Слушними є міркування О.В. Варнавської, що «детальна типологізація епонімів, виявлення загальних термінологічних особливостей, при одночасному врахуванні мовної специфіки, сприятиме міжмовному узгодженню і забезпеченню порівнянності медичної термінологічної лексики...»⁴⁶. Такі дослідження дозволять збагатити термінологічну систему, здійснювати обмін науковою інформацією та покращити якість процесу фахової професійної комунікації.

Висновки. 1. Пропріативи у складі полікомпонентних епонімів є спеціальними назвами, від яких утворені епонімічні терміни. 2. Епонімічні терміни з пропріативами позначають комплекс медичних понять і є складовою частиною підмови хірургічної медицини. Вони є віддзеркаленням розвитку медичного пізнання та відображенням професійної діяльності. 3. З-поміж епонімічних термінів найпродуктивнішою за кількістю компонентів є словотворча модель «іменник у називному відмінку + пропріатив у родовому відмінку». У полікомпонентних епонімах пропріатив є складником терміноодиниці і конкретизує видове поняття. 4. Пропріативи в полікомпонентних епонімах мають синонімічні ряди, виступаючи твірною основою, можуть утворювати синонімічне гніздо. 5. В епонімічних термінах хірургічних інструментів має місце паронімія, яка при використанні призводить до дезорієнтації і плутанини. 6. Пропріативи у полікомпонентних епонімах

хірургічних інструментів поділяються за поняттєво-тематичними ознаками «назви інструментів, приладів» на 27 груп: хірургічні інструменти загального призначення – 14, спеціального призначення – 13; за поняттєво-тематичними ознаками «назви функціональних дій та процесів» – на 8 груп.

Перспективи подальшого дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при виборі оптимальної методики вивчення хірургічної термінології та при викладанні історії медицини, хірургічних дисциплін. Подальші розвідки уможливають укладання фахового словника пропріативів у епонімічних термінах хірургічних інструментів.

REFERENCE:

1. Lejchuk V. M. Obsuzhdenye problem eponymyy v sovremennoj nauke [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu URL: <http://www.lingexpert.ru/conference/langlaw1/leitchikepomym.html> (data publikacii: 25.11.2013).
2. Dejnychenko N.P. Eponimichni medychni termini [Elektronnyj resurs] / N.P. Dejnychenko. // ННІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku III tysjacholittja u krajinah SND. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – S. 195. – Rezhym dostupu: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/434>
3. Lysenko V.I. Terminy-eponimy v ukrajins'kij anatomichnij terminologiji [Tekst] / Visnyk Nac. un-tu «L'vivs'ka politehnika»: Serija «Problemy ukrajins'koji terminologiji». – L'viv, 2009. – № 648 – S. 56.
4. Chernjavskij M. N. Kratkyj ocherk ystoryy u problemy uporjadochenyja medycynskoj termynologyy: encyklopedycheskij slovar' medycynskych termynov [Tekst] / M. N. Chernjavskij. / gl. red. Petrovskij B. V. – M.: Sovetskaja encyklopedyja, 1984. – T. 3. – S. 410-425.
5. Dzjuba M. Eponimichni najmenuvannja v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] / Majja Dzjuba // Ukrajins'ka mova. – 2010. – № 3. – S. 55.
6. Singayivska G. V. Eponimi u skladi ispanomovnih medichnih terminiv // [Elektronnyj resurs]. / G. V. Singayivska // Movni i kontseptuaini kartini svitu. – 2014. – Vip. 47(2). – S. 301. – Rezhim dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_47\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_47(2)_36)
7. Dzjuba M.M. Eponimy v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: – 10.02.01 – «Ukrajins'ka mova». / M.M. Dzjuba. – Luc'k., – 2011. – 22 s.
8. Dzjuba M. Eponimichni najmenuvannja v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] / Majja Dzjuba // Ukrajins'ka mova. – 2010. – № 3. – S. 56.
9. Lysenko V.I. Terminy-eponimy v ukrajins'kij anatomichnij terminologiji [Tekst] / Visnyk Nac. un-tu «L'vivs'ka politehnika»: Serija «Problemy ukrajins'koji terminologiji». – L'viv, 2009. – № 648 – S. 67.

- ¹⁰ Kakzanova E. M. Lyngvokognityvnye y kul'turologicheskye osobennosti nauchnogo diskursa (na materiale matematycheskyh y medycynskyh termynov-eponymov) [Tekst]: avtoref. dys... d-ra fylol. nauk [Elektronnyj resurs]. / E. M. Kakzanova. – M., YJaz RAN, 2011. – Rezhym dostupu: <http://vzv.dissertat.com/content/lingvokognitivnye-i-kulturologicheskie-osobennosti-nauchnogo-diskursa-na-materiale-matematic>
- ¹¹ Kakzanova E. M. Rol' termynov v prykladnoj lyngvistyke: leksyografycheskaja fyksacyja termynov eponymov // [Elektronnyj resurs]. / E. M. Kakzanova. – Yn-t jazykoznavstva RAN, g. Moskva, Rossyja. – S. 266-267. – Rezhym dostupu: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova_2.pdf
- ¹² Lysenko V.I. Terminy-eponimy v ukrajins'kij anatomichnij terminologiji [Tekst] / Visnyk Nac. un-tu «L'vivs'ka politehnika»: Serija «Problemy ukrajins'koji terminologiji». – L'viv, 2009. – № 648 – S. 73.
- ¹³ Korol' T. Suchasna ukrajins'ka anatomichna terminologija v profesijnij osviti [Tekst] / Tetjana Korol', Solomija Bychkova, Volodymyr Man'ko // Problemy ukrajins'koji terminologiji: zb. nauk. pr. – 2012. – S. 79–80.
- ¹⁴ Stecjuk R. I. Ukrajins'ka kardiologichna terminologija (strukturno-semantychna charakterystyka) : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. filol. nauk / R. I. Stecjuk. – Zaporizhzhja: ZDU, 1998. – 21 s.
- ¹⁵ Misnyk N.V. Formuvannja ukrajins'koji medychnoji klinichnoji terminologiji [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: – 10.02.01 – ukrajins'ka mova [Elektronnyj resurs]. / N.V. Misnyk. – K. : 2002. – S. 12. – Rezhym dostupu: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/312/862/21212.html>
- ¹⁶ Dzijuba M.M. Eponimy v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: – 10.02.01 – «Ukrajins'ka mova». / M.M. Dzijuba. – Luc'k., – 2011. – 22 s.
- ¹⁷ Dmytruk M.V. Pro dejaki pytannja rozvytku j udoskonalennja suchasnoji ukrajins'koji veterynarnej terminologiji [Tekst] / M.V. Dmytruk // Kul'tura narodov Prychernomor'ja. – 2004. – № 53. – S. 25.
- ¹⁸ Ahtemijchuk Ju.T. Operatyvna hirurgija ta topografichna anatomija [Tekst] / Ju.T. Ahtemijchuk, Ju.M. Vovk, S.V. Doroshenko / Za red. prof. M.P. Koval's'kogo. – K.: VSV «Medycyna», 2010. – 504 s. + kol'or vkl. 40 s. – S. 23.
- ¹⁹ Semenov G.M. Sovremennye hirurgycheskye ynstrumenty. 2-e yzd. [Tekst] / SPb: Pyter, 2013. – 352 s.: yl. – S. 18.
- ²⁰ Nechaj S. Rosijs'ko-ukrajins'kyj medychnyj slovnyk z inshomovnymi nazvamy [Tekst] / S. Nechaj. – K.: ULTK FTT, 2000. – S. 166.
- ²¹ Dzijuba M.M. Eponimy v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: – 10.02.01 – «Ukrajins'ka mova». / M.M. Dzijuba. – Luc'k., – 2011. – S. 17.
- ²² Nechaj S. Rosijs'ko-ukrajins'kyj medychnyj slovnyk z inshomovnymi nazvamy [Tekst] / S. Nechaj. – K.: ULTK FTT, 2000. – S. 406.
- ²³ Ukrajinomovna encyklopedija enc.com.ua [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://enc.com.ua/medicina/gol-grib/8518>
- ²⁴ Varnavskaja E.V. Status y funkcyonyrovanye eponymov y medycynskoj termynologiji yspanskogo jazyka [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. fylol. nauk: 10.02.05 – romanskye jazyky. / E.V. Varnavskaja. – Voronezh, 2009. – S. 5. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.php?cand=1558>
- ²⁵ Katalog obschehyrurgycheskyh ynstrumentov. (Rossyja) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nworld.spb.ru/cat_sur1.htm
- ²⁶ Lysenko V.I. Terminy-eponimy v ukrajins'kij anatomichnij terminologiji [Tekst] / Visnyk Nac. un-tu «L'vivs'ka politehnika»: Serija «Problemy ukrajins'koji terminologiji». – L'viv, 2009. – № 648 – S. 70.
- ²⁷ Dzijuba M. Eponimichni najmenuvannja v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] / Majja Dzijuba // Ukrajins'ka mova. – 2010. – № 3. – S. 57.
- ²⁸ Dzijuba M.M. Eponimy v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: – 10.02.01 – «Ukrajins'ka mova». / M.M. Dzijuba. – Luc'k., – 2011. – S. 12-13.
- ²⁹ Tam samo, S. 8.
- ³⁰ Vikipedija [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Ramon_Castroviejo
- ³¹ Dzijuba M. Eponimichni najmenuvannja v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] / Majja Dzijuba // Ukrajins'ka mova. – 2010. – № 3. – S. 61.
- ³² Medychna encyklopedija [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://enc.com.ua/medichna-encyklopediya/mikr-mozzh/18092-mikulichazatiskach.html>
- ³³ Semenov G.M. Sovremennye hirurgycheskye ynstrumenty. 2-e yzd. [Tekst] / SPb: Pyter, 2013. – 352 s.: yl. – S. 282.
- ³⁴ Iljustruvanyj medychnyj slovnyk Dorlanda: Angl.-ukr. il. slov. : (Bil'sh 2 300 000 sl.) [Tekst]: u 2-h t. T 1.: Per. z angl. / Gol. red.: P. Dzhul', B. Zimenkovskij. – 2-e ukr. vyd. – L. : Nautilus, 2002. – S. 472.
- ³⁵ Varnavskaja E.V. Status y funkcyonyrovanye eponymov y medycynskoj termynologiji yspanskogo jazyka [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. fylol. nauk: 10.02.05 – romanskye jazyky. / E.V. Varnavskaja. – Voronezh, 2009. – S. 17. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.php?cand=1558>
- ³⁶ Tam samo, S. 18.
- ³⁷ Nosov S. D. O racyonalizacyi medycynskoj klynycheskoj termynologiji [Tekst] // Aktual'nye voprosy uporyadochenija medycynskoj termynologiji. – M.: Sovetskaja encyklopedija, 1981. – S. 33.
- ³⁸ Dmytruk M.V. Pro dejaki pytannja rozvytku j udoskonalennja suchasnoji ukrajins'koji veterynarnej terminologiji [Tekst] / M.V. Dmytruk // Kul'tura narodov Prychernomor'ja. – 2004. – № 53. – S. 24-25.

³⁹. Bol'shaja medycynskaja encyklopedyja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://books.google.com.ua/books?id=Dhn4BQAAQBAJ&pg=PT98&lpg&dq=>

⁴⁰. Ilijustrovanyj medychnyj slovnyk Dorlanda: Angl.-ukr. il. slov. : (Bil'sh 2 300 000 sl.) [Tekst]: u 2-h t. T. 1.: Per. z angl. / Gol. red.: P. Dzhul', B. Zimenkovs'kyj. – 2-e ukr. vyd. – L.: Nautilus, 2002. – S. 472.

⁴¹. Lydov Y. P. Sostojanye, problemy y zadachy uporjadochenyja otechestvennoj medycynskoj terminologyy [Tekst] // Aktual'nye voprosy uporjadochenyja medycynskoj terminologyy. – M.:

⁴². Lydov Y. P. Sostojanye, problemy y zadachy uporjadochenyja otechestvennoj medycynskoj terminologyy [Tekst] // Aktual'nye voprosy uporjadochenyja medycynskoj terminologyy. – M.: Sovetskaja encyklopedyja, 1981. – S. 12.

⁴³. Dzjuba M. Eponimichni najmenuvannja v ukrajins'kij naukovej terminologiji [Tekst] / Majja Dzjuba // Ukrajins'ka mova. – 2010. – № 3. – S. 61.

⁴⁴. Kakzanova E. M. Rol' terminov v prykladnoj lyngvistyke: leksykoграфическая фиксация терминов епонимов // [Elektronnyj resurs]. / E. M. Kakzanova. – Yn-t jazykoznavnyja RAN, g. Moskva, Rossyja. – S. 266. – Rezhym dostupu: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/k/kakzanova_2.pdf

⁴⁵. Makovs'ka O. O. Onomastychnyj prostir anglijs'kyh terminiv plastychnoji hirurgiji [Tekst] / O. O. Makovs'ka // Naukovyj visnyk Volyns'kogo nac. u-tu im. L. Ukrajinky, 2011. – Ch. 2. – № 6. – S. 166.

⁴⁶. Varnavskaja E.V. Status y funkcyonyrovanye eponymov y medycynskoj terminologyy yspanskogo jazyka [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. fylol. nauk: 10.02.05 – romanskye jazyky. / E.V. Varnavskaja. – Voronezh, 2009. – S. 3. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.php?cand=1558>

Teleky Mariia. Proper names in multicomponent eponyms of surgical instruments. The article represents a general characteristic of proper names in multicomponent eponymic names of surgical instruments for general and special purpose that operate in Ukrainian language; their terminological status has been clarified, the description of extra linguistic factors that determine the creation, appearance and functioning of eponymic terms has been carried out; lexico-semantic and pragmatic features of eponymic terms have been characterized; thematic groups of analysed proper names in multicomponent eponyms and their productive derivational models have been singled out. With the ess new eponymic terms more often get into the sphere of professional use, in the base of which are the inventions, the creators of which are single scientists and whole scientific schools.

There is a need for specialized reference books, dictionaries, the use of which considerably reduces the time of medical specialist for interpretation the eponymical term.

Research questions of proper names in multicomponent eponyms continue to be urgent today.

The research allows promoting cross-language coord-

ination and ensuring comparability of medical terminological vocabulary, enriching the terminological system, exchanging the scientific information and improving the quality process in professional communication.

The proper names composed of multicomponent eponyms are special names that respond the main signs of the term.

1. Eponymical terms of proper names represent complex of medical concepts and they are the part of the language of surgical medicine. They are the reflection of the development of medical knowledge and revealing of professional activities. 2. Among the eponymic terms, the most productive by the number of components is the word – formation model of "a noun in the nominative case + proper name in the genitive case." In multicomponent eponyms, proper name is a part of terminological unit and it specifies the kind of concept. 3. Proper names in multicomponent eponyms have synonymic rows. Being as the creating base, they may be framed in a semantic word family. 4. There may be paronymy in eponymic terms of surgical instruments, which leads to disorientation and confusion while using. 5. Proper names in the multicomponent eponymous of surgical instruments are divided according to the conceptual-thematic signs such as the "names of the instruments, devices" into 27 groups and on the conceptual-thematic signs such as "the title of functional activities and processes" - into 8 groups. Prospects for further research. The results of the study may be used in choosing the optimal methods of studying the surgical terminology, in teaching the history of medicine and surgical disciplines as well. Further researches make it possible to compile the professional dictionary of proper names in eponymic terms of surgical instruments.

Key words: *proper name, eponymic term, surgical instruments, concept thematic groups.*

Телеки Марія. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Після захисту кандидатської дисертації «Соціальні категорії модусу у сучасній українській мові» за спеціальністю 10.02.01 «Українська мова» авторка продовжує дослідження соціальних категорій модусу. У доробку – 34 наукові праці, у тому числі монографія та посібник. Брала участь у міжнародних та українських науково-практичних конференціях, вебінарах.

Teleky Mariia – candidate philologicae science, associate professor of foreign languages Department Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovina State Medical University». The author of more than national and international scientific and educational 34 works, including books and manuals. She participated in international and Ukrainian scientific conferences, webinars.

Received 18-02- 2016

Advance Acces Publischer: April 2016

© M. Teleky, 2016